

Maciej Saskowski

doktorant, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

BRICS JAKO FORUM WSPÓŁPRACY I RYWALIZACJI CHIN ORAZ ROSJI

Wprowadzenie

Wśród komentatorów światowej sceny politycznej dominują dwa nurty debaty wokół BRICS (Brazylia, Rosja, Indie, Chiny i RPA). Entuzjaści twierdzą, że to pięć mocarstw, które jeszcze nie tak dawno w większości były uznawane za kraje trzeciego świata, a obecnie to najważniejsze państwa rozwijające się, z ogromną siłą oddziaływania na politykę międzynarodową XXI wieku. Takie stwierdzenie powstało jako slogan reklamowy dla klientów Goldman Sachs¹, ale w ciągu ostatniej dekady proces rozwoju BRICS pokazał, że nawet początkowo abstrakcyjna koncepcja elitarnego klubu pięciu państw nabrała realnego kształtu, a wzrost gospodarczy w państwach BRICS wskazuje na trend przesunięcia globalnej siły z Zachodu na Wschód². Amerykański system międzynarodowy ustąpił miejsca post-amerykańskiemu wielobiegunowemu porządkowi, a system walutowy z Bretton Woods, utworzony po II wojnie światowej, jest powoli, ale nieubłaganie wypierany przez nowe relacje międzynarodowe w sferze zarządzania systemami monetarnymi.

¹ J. O'Neill, *Building better global economic BRICs*, „Goldman Sachs Global Economic Paper”, No. 66, 30.11.2001, www.goldmansachs.com/our-thinking/archive/archive-pdfs/build-better-brics.pdf [dostęp: 2.04.2018].

² K. Mahbubani, *The New Asian Hemisphere: the Irresistible Shift of Global Power to the East*, „Public Affairs” 2008, New York.

mi. Stany Zjednoczone muszą brać pod uwagę zmiany na międzynarodowej scenie politycznej, gdyż Ameryka nie jest w stanie samodzielnie rozwiązywać problemów globalnych. A cele państw BRICS są ambitne. Ich rządy chcą stworzenia nowego systemu walutowego, zwiększenia roli państw rozwijających się w światowych instytucjach walutowych czy zreformowania ONZ. Budzi to obawy, bowiem tak naprawdę nikt nie wie, jaki byłby rezultat realizacji tych żądań dla przyszłości świata. Tym samym powstaje nowy światowy ład, w którym tzw. państwa rozwijające się będą posiadały coraz większy głos na arenie międzynarodowej³.

Wielu sceptyków zauważyło jednak, że pomimo wielkich deklaracji intencji, postęp rozwoju BRICS jest bardzo skromny. Argumentują skądinąd słusznie, że członkowie grupy BRICS postanowili „uporządkować” świat, nie uporządkowawszy w pierwszej kolejności własnych problemów⁴. Różnice w poziomie gospodarczym, kulturze politycznej, strategicznych aspiracjach i celach politycznych sprawiają, że BRICS pozostaje mrzonką. Poszczególne państwa członkowskie, w szczególności Chiny, mogą odgrywać bardziej odpowiedzialną rolę w sprawach międzynarodowych, ale zbiorowe oddziaływanie grupy BRICS jest minimalne. Jego słabość wypunktowały wydarzenia ostatnich lat: spowolnienie chińskiego wzrostu gospodarczego, recesje w Rosji i Brazylii, ciągle zacofanie Indii i niemal nieistotne znaczenie Republiki Południowej Afryki. Dotychczasowy model rozwiązywania wewnętrznych problemów tych państw w pojedynkę, obnażyło wiele trudności, z których największa dotyczyła braku konsekwencji w działaniu. Decyzja Goldman Sachs o zamknięciu funduszu BRICS na rzecz bardziej zindywidualizowanego podejścia pokazuje, jak dalece konstrukcja ta została zdyskredytowana⁵.

Debata nad BRICS, często emocjonalna i spolaryzowana, zwraca uwagę zbieżnością poglądów w jednej kwestii. Jakkolwiek postrzega się proces BRICS – czy jako podstawę nowego ładu światowego, czy futurologiczną wizję globalnej supremacji – jasne jest, że kluczowe dla przyszłości grupy są relacje chińsko-rosyjskie. Z dotychczasowych obserwacji wynika, że polityka „strategicznego partnerstwa” chińsko-rosyjskiego stanowi obecnie podstawowe ogniwo projektu BRICS. Pozytywny scenariusz przyszłego rozwoju BRICS zależy od trwałych synergii gospodarczych, bezpieczeństwa i geopolitycznych między Moskwą a Pekinem. Jakkolwiek obniżenie rangi dwustronnych powiązań mogłoby narazić na szwank kruchość konstrukcji BRICS.

Artykuł podejmuje problematykę miejsca i roli Chin oraz Rosji w strukturach BRICS, a także nakreśla kierunek rozwoju obu państw w ramach grupy. Postawiono kilka pytań badawczych: czy Moskwa i Pekin będą współpracować w re-

³ T. Skowronek, *BRICS – 5 potęg*, „Geopolityka.org”, 29.10.2011, <http://www.geopolityka.org/analizy/tomasz-skowronek-brics-5-poteg> [dostęp: 2.04.2018].

⁴ K. Nowak, *Tajemnice BRICS: nowy porządek na świecie z Chinami jako liderem*, „Forsal.pl”, 23.06.2015, <http://forsal.pl/artykuly/877931,tajemnice-brics-nowy-porzadek-na-swiecie-z-chinami-jako-liderem.html> [dostęp: 2.04.2018].

⁵ J. Chesler, *Goldman Sachs zamyka swój fundusz BRIC*, „Paszport”, 13.11.2015, <https://www.paszport.ws/goldman-sachs-zamyka-sw%C3%B3j-fundusz-bric> [dostęp: 2.04.2018].

alizacji ambitnej wizji BRICS? Czy ich cele i aspiracje okażą się niekompatybilne? Przywódcy obu państw wykorzystują każdą okazję, by podkreślić podobieństwo swoich opinii, ale czy takie zapewnienia wskazują ewoluującą rzeczywistość, czy po prostu są zabiegami frazesowej propagandy? A nawet jeśli przyjmiemy szczerść zobowiązań, w jakim stopniu mogą one przełożyć się na rozwój BRICS w obliczu licznych przeszkód?

Aby odpowiedzieć na te pytania, musimy określić rosyjskie i chińskie cele w odniesieniu do BRICS, zbadać podobieństwa i sprzeczności między ich politykami oraz w ten sposób ocenić stopień współpracy czy rywalizacji na forum BRICS. W zakresie stosunków chińsko-rosyjskich postawiono dwie hipotezy: strategicznej rywalizacji na linii Pekin–Moskwa lub konstruktywnej i pragmatycznej współpracy w wymiarze głównie ekonomicznym.

Rosyjska wizja BRICS

Spośród pięciu państw członkowskich Rosja jest najbardziej zaangażowana w maksymalizację potencjału BRICS, jako instytucji międzynarodowej. Już w 2013 roku Władimir Putin wezwał do przekształcenia BRICS „z forum dialogu, które koordynuje stanowiska w ograniczonej liczbie spraw, w pełnoprawny mechanizm strategicznej współpracy”⁶. Moskwa od tego czasu usilnie dążyła do pchnięcia grupy w tym kierunku – z pewnym formalnym sukcesem. Znalazło to odzwierciedlenie w liczbie inicjatyw wskazanych w „Deklaracji z Ufy” – komunikacie ze szczytu BRICS w 2015 roku. Obejmowały one, między innymi, powołanie Nowego Banku Rozwoju (NBR) oraz specjalnego funduszu *Contingent Reserve Arrangement* (CRA). Ale deklaracja odniosła się także do innych, zapowiedzianych wcześniej mechanizmów: systemu współpracy międzybankowej, strategii na rzecz partnerstwa gospodarczego, Grupy Roboczej ds. Współpracy Antykorupcyjnej, Rady Biznesu⁷. Według zapowiedzi Putina wcześniejsze „biurokratyczne struktury” funkcjonowania BRICS należy zastąpić wirtualnym lub elektronicznym sekretariatem⁸.

Moskiewski entuzjazm dla instytucjonalizacji BRICS jest dobrze zmotywowany. O czym świadczy m.in.:

- BRICS jest jedną z niewielu globalnych struktur niezdominowanych przez Zachód. Rosja odgrywa w niej wiodącą rolę dzięki akłamacji, jej mocarstwowość została zaakceptowana jednomyślnie przez całą współpracującą „piątkę”. W przeciwieństwie do G-8 (gdzie była jedynym nie-zachodnim

⁶ Putin Says BRICS Should Focus on Key World Issues, „Sputnik”, 22.03.2013, <http://sputniknews.com/politics/20130322/180174140/Putin-Says-BRICS-Should-Focus-on-Key-World-Issues.html> [dostęp: 2.04.2018].

⁷ Ufa Declaration of the VII BRICS Summit, 9.07.2015, <http://en.brics2015.ru/load/381158> [dostęp: 2.04.2018].

⁸ V. Putin, Press Conference Following the BRICS and SCO Summits, 10.07.2015, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/49909> [dostęp: 2.04.2018].

członkiem przed zawieszeniem w 2014 r.)⁹ i G-20, nie zмага się z żadną walką o uznanie za wielką potęgę. „Szacunek” w ramach BRICS to dla Moskwy nie tylko kwestia wizerunkowa. Wpływ Rosji w BRICS jest większy niż w innych organizacjach międzynarodowych, w tym w Radzie Bezpieczeństwa ONZ¹⁰. Rosja w BRICS nie tylko określa procedury operacyjne, ale przede wszystkim wywiera decydujący wpływ na politykę międzynarodową grupy. Pozostali członkowie BRICS skupiają się na własnych problemach, tym samym pozwalając Rosji na przejęcie inicjatywy w stowarzyszeniu. Główne zainteresowania Chin leżą gdzie indziej. Indie celowo przyjęły rolę drugoplanowego gracza, pamiętając o strategicznych ograniczeniach (takich, jak utrzymanie dobrych stosunków ze Stanami Zjednoczonymi). Chroniczne problemy Brazylii i „niekorzystne” położenie geograficzne poważnie ograniczają jej wpływy poza Amerykę Łacińską, a obecność RPA wydaje się czysto prestiżowa, ma wzmacniać globalne poglądy grupy¹¹;

- członkostwo lub współprzywództwo z Chinami gwarantuje sukces stowarzyszeniu. Pokazał to rok 2009, kiedy rosyjska gospodarka była najgorszą wśród gospodarek państw G-20¹², a wkrótce po pierwszym Szczycie Państw BRICS nastąpił wzrost rosyjskich wskaźników. Dla Kremla BRICS symbolizuje nową dynamikę w polityce międzynarodowej, w przeciwieństwie do rozpadającego się Zachodu, z jego przestarzałymi instytucjami i pustymi normami¹³. Rosja jest częścią tego odważnego, nowego świata – a przynajmniej chciałaby w to wierzyć;
- BRICS służy Putinowi jako narracja w odpowiedzi na zachodnie twierdzenia, że Rosja jest międzynarodowo izolowana po aneksji Krymu. Moskwa jest nie tylko niezależnym ośrodkiem globalnej potęgi, ale ma także wpływowych przyjaciół w wielu częściach świata: w Chinach, Indiach, Ameryce Południowej i Afryce. BRICS stał się symbolem kremlowskiego sprzeciwu: to Zachód powinien dostosować się do nowego ładu światowego i pewnej siebie Rosji, a nie odwrotnie;
- Moskwa postrzega BRICS jako potencjalny impuls do rosyjskiego rozwoju gospodarczego. Nałożenie przez Zachód sankcji na Rosję, z powodu jej

⁹ Pomimo swojej fizycznej lokalizacji w Azji Wschodniej, Japonia od dawna jest częścią politycznego i gospodarczego Zachodu.

¹⁰ B. Lo, *Russia and the New World Disorder*, Brookings and Chatham House, Washington DC 2015, s. 79.

¹¹ M. Degaut, *Do the BRICS Still Matter?*, „Center for Strategic and International Studies report”, October 2015, s. 8, http://esis.org/files/publication/151020_Degaut_DoBRICSMatter_Web.pdf [dostęp: 2.04.2018]. Zob. również: *Why is South Africa Included in the BRICS*, The Economist, 29.03.2013, <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2013/03/economist-explains-why-south-africa-brics> [dostęp: 2.04.2018].

¹² PKB Rosji spadł o 7,9% w 2009 roku.

¹³ *Concept of participation of the Russian Federation in the BRICS*, 2013, <http://static.kremlin.ru/media/events/eng/files/41d452b13d9c2624d228.pdf> [dostęp: 2.04.2018].

zaangażowania w kryzys ukraiński, zamknęło handel, inwestycje i transfery technologii w wielu sektorach. BRICS, wraz z nowymi instytucjami, takimi jak NBR, oferuje ramy, dzięki którym Rosja może dostosować się do tych zmienionych realiów, a z czasem postawić swoją gospodarkę na bardziej obiecującej i mniej podatnej na kryzysy podstawie. Jest to również środek ułatwiający inwestycje na dużą skalę – zarówno w celu pokrycia strat wynikających z sankcji, jak i w celu przyspieszenia rozwoju wschodniej Syberii i rosyjskiego Dalekiego Wschodu¹⁴.

Ostatecznie jednak rosyjskie zainteresowanie BRICS jest geopolityczne. Chociaż Kreml ma nadzieję na zwiększony handel i inwestycje „południe-południe”¹⁵, są to jednak sprawy o drugorzędym znaczeniu. W czasach, gdy gospodarki państw przechodzą przez cykle dobrobytu i recesji, najważniejszym dla Kremla jest projekt nowego, ponadczasowego, post-amerykańskiego porządku globalnego, w którym kluczowym elementem będzie BRICS.

Chińskie wątpliwości wobec BRICS

Dla Chin udział we „wschodzących rynkach”, ze strategicznego i geopolitycznego punktu widzenia, nie jest priorytetem. Wynika to z kilku kwestii: silnych rządów partii komunistycznej, potrzeby modernizacji gospodarczej, globalnych relacji Chin ze Stanami Zjednoczonymi i strategicznymi uwarunkowaniami w Azji Wschodniej. Historycznie rzecz biorąc, Chiny raczej preferowały dwustronną dyplomację od wielopodmiotowych sojuszków.

W ciągu ostatniej dekady chiński rząd wykazał większą skłonność do multilateralizmu, uznając, że w ten sposób może uzupełniać i wspierać swoje dwustronne cele. Poza aktywnością w organach ONZ, przede wszystkim w Radzie Bezpieczeństwa, Chiny są wiodącym graczem na forach regionalnych, takich jak Szanghajska Organizacja Współpracy (SOW), Wspólnota Gospodarcza Azji i Pacyfiku (APEC) oraz Szczyt Azji Wschodniej (EAS). Chińskie motywacje różnią się w zależności od instytucji, ale wspólnym mianownikiem jest chęć zaprezentowania Państwa Środka jako dobrego regionu i światowego partnera.

Chiny stosują bardzo interesująca politykę przyciągania kręgów cywilizacyjnych. Na partnerów Chiny wybrały najważniejszych przedstawicieli danej cywilizacji: Brazylię (latynoska), Rosję (prawosławna), Indie (hinduistyczna) oraz RPA (afrykańska), licząc, że jako liderzy przyciągną kraje ze swojego kręgu cywilizacyjnego. W ten sposób Chiny, jako najważniejszy członek BRICS,

¹⁴ А. Мовчан, *Ложная надежда. Почему БРИКС не будет работать*, Slon.ru, 10.07.2015, <https://republic.ru/posts/53884> [dostęp: 2.04.2018].

¹⁵ *Putin Press Conference After the BRICS and SCO Summits*, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/49909> [dostęp: 2.04.2018].

za pomocą efektu śnieżnej kuli mogłyby powiększyć swoje i tak niemałe wpływy w świecie¹⁶.

W tym kontekście BRICS jest tylko jedną z coraz większej liczby międzynarodowych instytucji, w których uczestniczą Chiny. Co więcej, dla Pekinu wartość BRICS jest mniejsza niż wielu innych struktur – Rady Bezpieczeństwa ONZ, Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW), Banku Światowego, G-20, APEC i EAS. W przeciwieństwie do Rosji, Chiny nie widzą szczególnej potrzeby promowania, jako wpływowego gracza stosunków międzynarodowych, ponieważ już dawno stało się to oczywiste. Problem Pekinu jest raczej odwrotny: pragnie zmniejszać oczekiwania dotyczące zdolności Chin do przejścia pozycji światowego lidera i przeciwdziałać powszechnemu pogładowi na Zachodzie, że jest „czarnym łabędziem”, czyli groźnym ryzykiem dla globalnej gospodarki¹⁷.

Jeśli BRICS nie ma centralnego znaczenia dla chińskiej dyplomacji, to dlaczego prezydent Xi Jinping poświęcił temu tematowi tak dużą uwagę od czasu objęcia władzy w 2012 roku? Istnieją trzy główne wyjaśnienia.

- Chiny chcą przypodobać się Moskwie. Xi dostrzega wagę, jaką Putin przywiązuje do BRICS, szczególnie w świetle gwałtownego pogorszenia stosunków Rosja–Zachód. Chociaż prawdziwa działalność chińsko-rosyjskiego partnerstwa odbywa się dwustronnie, ważne jest, aby wspierać ją poprzez wielostronny mechanizm, taki jak BRICS i SOW. Jedną z istotnych różnic między chińskim a zachodnim podejściem do Rosji w okresie postsowieckim była chęć Pekinu do schlebienia rosyjskiej wrażliwości. Mówienie o BRICS jest traktowane przez Chińczyków jak chwalenie osobistych osiągnięć Putina. Jest deklaracją najlepszego w historii obu krajów „wszechstronnego strategicznego partnerstwa”¹⁸.
- Chińskie zainteresowanie BRICS nie jest po prostu zabiegiem kształtowania stosunków publicznie działającego podmiotu z jego otoczeniem. Podczas gdy Pekin chce utrzymać Putina na swoim miejscu, pragnie również sygnalizować Stanom Zjednoczonym i Europie, że muszą lepiej reagować na chińskie interesy. Długotrwałe niepowodzenie podniesienia chińskiego udziału wyborczego w MFW i Banku Światowym, proporcjonalnie do wielkości gospodarki, było szczególnym czynnikiem drażniącym¹⁹. Mówiąc bardziej

¹⁶ R. Pyffel, *BRICS kontra Zachód*, „Najwyższy Czas”, 31.08.2015, <http://nczas.com/2015/08/27/brics-kontra-zachod> [dostęp: 2.04.2018].

¹⁷ D. Szymański, *Chiny są kolejnym „czarnym łabędziem” 2017 r. Polska może jednak dzięki nim sporo zyskać*, „Business Insider Polska”, 16.03.2017, <https://businessinsider.com.pl/finanse/makroekonomia/sytuacja-gospodarcza-w-chinach-w-2017-r/v12sljh> [dostęp: 2.04.2018].

¹⁸ *Xi Jinping Holds Talks with President Vladimir Putin of Russia*, „Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China”, 5.08.2015, www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpcxelsjnwgzsl70znqdbfshskstbels/t1263258.shtml [dostęp: 2.04.2018].

¹⁹ W grudniu 2015 r., po kilku latach opóźnienia, Senat USA ostatecznie zaaprobował podniesienie udziału wyborczego Chin w MFW do 6,07%. Poprzednio było to 3,81%, i było niższe nie tylko niż Stanów Zjednoczonych Zjednoczonych – 16,74%, Japonii (6,23%), Niemiec (5,81%)

ogólnie, Pekin naciska na większe prawo do globalnego zarządzania, nawet ze Stanami Zjednoczonymi, jako liderem społeczności międzynarodowej. Zwiększenie zaangażowania Chin w BRICS, wraz z utworzeniem Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych (ang. *Asian Infrastructure Investment Bank*, AIIB), jest sygnałem²⁰, że jeśli Zachód i jego instytucje nie przyznają Chinom wpływu, na jaki zasługuje, Pekin będzie szukał innego wielostronnego mechanizmu, aby uzyskać to, czego oczekuje²¹.

- Chińskie zainteresowanie BRICS jest również motywowane przez odradzający się program rozwoju regionalnego. Chociaż głównym jego motorem jest projekt „Jeden pas, jedna droga” (ang. *One Belt, One Road*; OBOR), w tym „Jedwabny Szlak Ekonomiczny” (ang. *Silk Road Economic Belt*; SREB) i AIIB²², BRICS nadal może odgrywać pożyteczną rolę. NBR mógłby pomóc w finansowaniu projektów infrastrukturalnych w Eurazji²³. Chińskie zaangażowanie ma również istotny wymiar polityczny. Pekin traktuje aktywny udział w BRICS jako sposób na zapewnienie współpracy lub przynajmniej akceptacji innych w swoich planach. Jest to także urealnienie konkretnych celów Chin, takich jak konsolidacja bezpieczeństwa w niestabilnym sąsiedztwie Azji Środkowej²⁴.

oraz Wielkiej Brytanii i Francji (po 4,19%) – *IMF reforms clear last hurdle with US adoption*, BBC News, 19.12.2015, <http://www.bbc.co.uk/news/business-35141683> [dostęp: 2.04.2018]. W Banku Światowym nierównowaga była mniej wyraźna. Udział głosowania w Chinach wynoszący 4,78% jest znacznie niższy niż w Stanach Zjednoczonych (15,96%) i Japonii (7,40%), ale większy niż w przypadku Niemiec (4,33%) oraz Francji i Wielkiej Brytanii (po 4,05%), <http://siteresources.worldbank.org/BODINT/Resources/278027-1215524804501/IBRDCountryVotingTable.pdf> [dostęp: 2.04.2018].

²⁰ Idea AIIB pojawiła się w październiku 2013 r. jako uzupełniająca, ale potencjalnie konkurencyjna instytucja, dla Azjatyckiego Banku Rozwoju (ADB). Kolejne amerykańskie wysiłki, w tym naciski na sojuszników, mające na celu powstrzymanie AIIB, nie przyniosły rezultatu. W czerwcu 2015 r. 57 krajów podpisało umowy porozumienia.

²¹ M. el-Erian, *Don't Rule Out the BRICS*, „Bloomberg View”, 17.11.2015, www.bloombergvew.com/articles/2015-11-17/don-t-rule-out-the-brics [dostęp: 2.04.2018].

²² OBOR to najambitniejsza inicjatywa Pekinu w zakresie strategii gospodarczej dla Eurazji. Obejmuje dwa strategiczne projekty: SREB, który ma na celu ułatwienie handlu lądowego na całym kontynencie, oraz „Morski Jedwabny Szlak XXI wieku”, który koncentruje się na rozszerzaniu związków z Azją Południowo-Wschodnią i Południową. Ogólne pojęcie „Nowego Jedwabnego Szlaku” istnieje od wielu lat, ale prawdziwy impuls dała mu wizyta Xi w Azji Środkowej we wrześniu 2013 r. Więcej informacji w: F. Godement, *One Belt, One Road: China's Great Leap Outward*, European Council on Foreign Relations, czerwiec 2015, www.ecfr.eu/page/-/China_analysis_belt_road.pdf [dostęp: 2.04.2018].

²³ F. Shaolei, *Implications of the Ufa BRICS and SCO Summits*, „Valdai website”, 20.07.2015, <http://rus.ecnu.edu.cn/iv5020.htm> [dostęp: 2.04.2018].

²⁴ A. Cooley, *New Silk Route of Classic Developmental Cul-De-Sac? The Prospects and Challenges of China's OBOR Initiative*, „PONARS Eurasia Policy Memo”, July 2017, No. 372, www.ponarseurasia.org/sites/default/policy-memos-pdf/Pepm372_Cooley_July2015.pdf [dostęp: 2.04.2018].

Chińsko-rosyjski nowy ład międzynarodowy

Różnice w rosyjskich i chińskich postawach wobec ram BRICS wynikają głównie z ich odmiennego postrzegania międzynarodowego porządku kierowanego przez USA. Dla Putina, podobnie jak większości rosyjskiej elity politycznej, jest to problem wymagający natychmiastowego rozwiązania. Według narracji Kremla Stany Zjednoczone postanowiły zrujnować Rosję, upokorzyć ją za granicą i wykorzystać jej słabości do geopolitycznego i gospodarczego zysku. Obecny system międzynarodowy odzwierciedla te niegodziwości, pozbawiając Rosję i inne niezachodnie mocarstwa ich prawowitej pozycji i statusu²⁵.

W konsekwencji dla Moskwy BRICS stanowi podstawę nowego porządku światowego, w którym Stany Zjednoczone już nie dominują – globalne centra zarządzania i zachodnio-liberalny internacjonalizm ustąpiły miejsca przywróceniu norm i suwerennych prerogatyw. Innymi słowy, BRICS jest kluczowym instrumentem, za pomocą którego Rosja ma nadzieję obalić istniejący porządek.

Chińską wizję ładu międzynarodowego cechuje niekonfrontacyjne rozumienie wpływów²⁶. W ciągu ostatnich trzydziestu lat Chiny czerpały ogromne korzyści z globalnego przywództwa USA, systemu Bretton Woods i liberalizacji handlu. W trakcie tego procesu Państwo Środka przekształciło się z regionalnego zaplecza w supermocarstwo. Zrozumiałe więc jest, że przywódcy Partii Komunistycznej nie chcą zniszczyć systemu międzynarodowego, ale raczej „ulepszyć” go tak, aby lepiej służył on interesom Chin i odzwierciedlał ich rosnący status.

Pekin zgadza się z Moskwą w kwestii złagodzenia amerykańskiej ekspansji i zakwestionowania legitymizacji zachodniego liberalnego uniwersalizmu. Ale nie jest zainteresowany ustanowieniem porządku światowego zgodnie z planami Moskwy. Częściowo dlatego, że dostrzega niewdzięczność roli, jaką niesie ze sobą światowe przywództwo. Pozycja globalnego lidera prowokuje zazdrość, podejrzania i niepokój wśród innych podmiotów stosunków międzynarodowych. Biorąc pod uwagę krajowe wyzwania, brak globalnego doświadczenia i zafascynowanie pod wieloma względami, Pekin kwestionuje gotowość Chin do przyjęcia gigantycznych obciążeń wynikających z pozycji światowego lidera. Okazjonalne operacje pokojowe w ramach ONZ nie zmieniają faktu, że globalne ambicje Pekinu są – przynajmniej na razie – skromne.

Jeszcze bardziej złożonym problemem jest wizja ewentualnego „nowego porządku świata”. Podczas gdy Putin przewiduje trójstronny porządek oparty na interakcji między Stanami Zjednoczonymi, Chinami i Rosją, Chińczycy postrze-

²⁵ D. Trenin, *Russia's break-out from the post-Cold war system*, „Carnegie Moscow Center”, December 2014, http://carnegieendowment.org/files/CP_Trenin_Putin2014_web_Eng.pdf [dostęp: 2.04.2018].

²⁶ M. Kaczmarek, *Jedwabna globalizacja. Chińska wizja ładu międzynarodowego*, „Punkt Widzenia” 2016, nr 60, s. 23, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/pw_60_pl_jedwabna_globalizacja_net.pdf [dostęp: 2.04.2018].

gają Amerykanów jako ich jedyne prawdziwego globalnego przeciwnika²⁷. Ich pogląd jest zasadniczo dwubiegunowy, aczkolwiek nie tak zasadniczy jak podczas zimnej wojny. Logicznym następstwem takiego myślenia jest odbiór Rosji jako partnera Chin, lecz nie jako „jedynego partnera”, ale jednego z wielu.

BRICS kontra Zachód

Siła BRICS polega na tym, że format nieformalnego sojuszu jest wystarczająco pojemny, żeby tak różnym Chinom i Rosji umożliwić dyskusję nad wspólnymi założeniami – powstrzymaniem amerykańskiej hegemonii i narzuceniem reguł nowego globalnego zarządzania. Słabością jest nieprecyzyjny tok podejmowania decyzji w ramach BRICS. Do tej pory, jedność sojuszu opierała się na wspólnych deklaracjach, a nie na konkretnych zobowiązaniach. Jeśli BRICS rzeczywiście będzie chciało urzeczywistnić swoje ambitne plany musi przekształcić się w skuteczny wielostronny organ, z wyraźnymi alternatywnymi podstawami globalnego zarządzania.

Kraje członkowskie stają zatem przed trudnym wyborem: czy ryzykują potencjalnie poważnymi rozbieżnościami w dążeniu do znaczenia polityki i wpływu, czy też utrzymują solidarność względem BRICS, ustanawiając różne struktury organizacyjne i proklamowanie „odważnych” inicjatyw. Krótko mówiąc, czy BRICS jest przygotowane do gry z Zachodem?

Dodatkowo komplikuje fakt, że ryzyko jest inne w Rosji i Chinach. Dla Kremla głównym niebezpieczeństwem jest podważenie rosyjskiej retoryki o konsensusie niezachodnich mocarstw i nieuchronnym powstaniu wielobiegunowego porządku. Poza tym, zbyt mocny nacisk na kwestie, w których między członkami BRICS istnieją poważne spory: zarządzanie Internetem, wsparcie dla Rosji w związku z interwencjami wojskowymi na Ukrainie i w Syrii, mogłoby się skończyć izolacją Moskwy. Nie będąc w stanie wykorzystać BRICS, jako broni przeciw Stanom Zjednoczonym i Europie, Rosja mogłaby nieświadomie pogłębić brak międzynarodowego zaufania.

Natomiast priorytetem chińskich przywódców jest unikanie konfrontacji z Zachodem. Podczas gdy Putin w ogóle nie martwi się niepokojem Stanów Zjednoczonych, Pekin chce, aby jego własne stosunki z Waszyngtonem pozostały oparte na współpracy²⁸. Spory polityczne, niezależnie od tego, jak poważne, to jedno, ale rozłam, jakim jest trwający kryzys stosunków Rosja–Zachód, jest czymś zupełnie innym. Chinom zależy na tym, by grupa BRICS nie stała się, ani nie była postrzegana jako koalicja antyamerykańska i antyzachodnia. Pod względem praktycznej

²⁷ Co ważne, pogląd ten jest powszechny nawet wśród krytyków amerykańskiej polityki zagranicznej. Zob.: *Why a Bipolar World is More Likely than a Unipolar or Multipolar One*, „The World Post”, 22.06.2015, http://www.huffingtonpost.com/yan-xuetong/bipolar-world-likely-_b_7104590.html [dostęp: 2.04.2018].

²⁸ F. Ying, *How China Sees Russia*, „Foreign Affairs”, January/February 2016, s. 103–104.

polityki oznacza to podkreślanie kwestii rozwojowych nad geopolityką – nie tylko dlatego, że jest to mniej prowokacyjne, ale także dlatego, że dobrze wpisuje się w regionalne priorytety Chin w Eurazji.

Chociaż Rosja i Chiny mają wspólny interes w rozwoju regionalnym, bliższe badania ujawniają również istotne różnice. Najbardziej rzucające się w oczy wynikają z zasobów finansowych, którymi dysponują oba państwa. Chiny są drugą gospodarką świata i choćby z tej racji śmiało można je nazwać nieformalnym zapleczem finansowym BRICS²⁹. Bez chińskiego przywództwa ekonomicznego i gwarancji finansowych, BRICS nie miałby szans na rozwój (pomimo spowolnienia chińskiego wzrostu). Pekin decyduje o tym, jakie obszary należy traktować priorytetowo, ile należy zainwestować w konkretne przedsięwzięcia, sugeruje ton wspólne stanowisko BRICS w wielu kwestiach.

Rosja, z kolei, jest pokornym suplikantem w programie rozwoju BRICS. Chociaż Putin podkreśla swoją rolę międzynarodowego donatora, jego priorytetem jest przyciągnięcie funduszy na swoje, rosyjskie projekty infrastrukturalne, w szczególności obejmujące Syberię Wschodnią i rosyjski Daleki Wschód³⁰. Takie stanowisko jest zgodne z moskiewskim „zwrotem na Wschód”, który stał się o wiele bardziej aktualny od czasu zachodnich sankcji i gwałtownego spadku w zachodnich inwestycjach oraz transferze technologii³¹. Moskwa ma nadzieję na chińskie fundusze, które za pośrednictwem AIIB, NBR i Funduszu Jedwabnego Szlaku wpłyną na rosyjskie konta³².

Rosyjskie kalkulacje są uzasadnione – Pas Ekonomiczny Jedwabnego Szlaku stał się głównym priorytetem prezydenta Xi, w związku z tym istnieją przesłanki, że przełoży się to na namacalne projekty. Znaczenia nie powinna mieć asymetria: Chiny jako donator, a Rosja – sędzia w ramach współpracy na rzecz rozwoju. Wszakże taka rozbieżność – lub komplementarność – charakteryzowały rosyjskie relacje inwestycyjne z Zachodem przez ponad 20 lat, aż do wydarzeń na Ukrainie. Okazały się niezwykle odporne, przetrwały różne kryzysy finansowe i zawirowania polityczne. Mając na uwadze wszelkie dysproporcje między Moskwą i Pekinem, obaj gracze powinni pójść sprawdzoną ścieżką, zarówno w wymiarze dwustronnym, jak i pod auspicjami BRICS. Chiny mogą nie być tak rozwinięte technologicznie, jak Stany Zjednoczone i wiodące kraje

²⁹ V. Shikin, *Remnants of Bretton Woods or a New Brick in its Foundation?*, „Russian International Affairs Council (RIAC)”, 5.08.2015, http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=6442#top-content [dostęp: 2.04.2018].

³⁰ V. Putin, *APEC: towards open and equal cooperation in the interests of development*, 17.11.2015, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/50706> [dostęp: 2.04.2018].

³¹ B. Lo, *Russia's Eastern Direction: Distinguishing the Real From the Virtual*, „Russie/NEI Reports”, January 2014, No. 17, www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ifrimr17bobolo-easterndirectionjan2014.pdf [dostęp: 2.04.2018].

³² A. Gabuev, *Russia has a China problem, too*, „The Diplomat”, 4.09.2015, <http://carnegie.ru/2015/09/04/russia-has-china-problem-too/ifmh> [dostęp: 2.04.2018].

europęjskie, ale posiadają ogromną wiedzę w temacie kluczowych obszarów rosyjskiej gospodarki, takich jak infrastruktura.

O ile geopolityczne implikacje są stosunkowo łatwe do rozdzielenia, sprawa komplikuje się w kwestiach gospodarczych. Chociaż związek Rosji i Chin jest bliższy niż kiedykolwiek wcześniej, Moskwa nie jest zadowolona z powodu rosnącej nierównowagi między tymi dwoma krajami, nawet jeśli niechętnie wyraża to na forum. Nie wynika to z sinofobii – trzeźwego lęku przed „chińską inwazją”, ale raczej z obawy o zasięg rosyjskiego gospodarczego i strategicznego wpływu na Chiny. Kreml stoi wobec dylematu. Z jednej strony uważa, że bliskie partnerstwo z Pekinem ma kluczowe znaczenie dla utworzenia postamerykańskiego porządku, legitymacji Rosji jako aktora o globalnym statusie i łagodzenia skutków zachodnich sankcji. Z drugiej strony obawia się, że za bardzo polegając na Chińczykach pozwoli Pekinowi dyktować warunki ich współpracy gospodarczej i przyspieszy ekspansję chińskich wpływów nie tylko w Azji Środkowej, ale także w przestrzeni postsowieckiej.

BRICS, na wzór SOW w odniesieniu do Azji Środkowej, mógłby zapewnić użyteczne forum, na którym Moskwa i Pekin rozwiązywałyby istniejące różnice. Obie strony zgodziły się już, że projekt Unii Eurazjatyckiej Putina i „Jeden pas, jedna droga” Pekinu więcej łączy niż dzieli – są komplementarnymi programami rozwoju³³. Niestety, deklaracje a ich praktyczna strona to dwie różne rzeczywistości. Przez dekady rosyjskie elity niepokoiła chińska „ekspansja” w takiej czy innej formie, nie łatwo będzie teraz stłumić swoje geopolityczne obawy wobec sąsiada. W ostatecznym rozrachunku to Chiny są globalnym aktorem, w związku z tym, dotychczasowy układ sił w Eurazji – chiński prymat gospodarczy, zrównoważony przez rosyjskie przywództwo geopolityczne – może być trudny do utrzymania.

Rzeczywistość BRICS

Biorąc pod uwagę, że BRICS, jako formalny podmiot, istnieje dopiero od 2009 r.³⁴, niemożliwym jest oczekiwanie przełomowych osiągnięć po niecałych 10 latach funkcjonowania. Oczywiście można argumentować, że BRICS rozwinął się szybciej niż organizacje takie jak ASEAN (Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej) i SOW³⁵. Należy jednak pamiętać, że taka organizacja, zwłaszcza na wczesnym etapie istnienia, zajmuje się ogólnymi deklaracjami zasad, tworzy struktury działalności i przede wszystkim omija kwestie sporne, które mogłyby podzielić stowarzyszone państwa. Najważniejsza jest wspólnota, a nie przełomowe osiągnięcia nowopowstałej grupy.

³³ *These Two Projects Are Compatible and Not Contradictory*, „Putin Press Conference Following the BRICS and SCO Summits”, 10.07.2015, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/49909> [dostęp: 2.04.2018].

³⁴ Pierwszy formalny szczyt BRICS odbył się w Jekaterynburgu w czerwcu 2009 r.

³⁵ ASEAN został założony w 1967 roku, a SOW w 2001 roku.

Niemniej jednak, warto przyrzeć się dokonaniom grupy, analizując niektóre z twierdzeń wysuwanych przez zwolenników i krytyków BRICS. Według nich najważniejszym zadaniem, które stawia przed sobą BRICS, jest rozwój idei świata multipolarnego, z dala od hegemonii USA. Potwierdził to sam Putin podczas szczytu BRICS w Ufie w 2015 roku, mówiąc, że „BRICS nie chce być jedynie Forum Dialogu; ale pragnie stać się efektywnym instrumentem polityki światowej”³⁶.

Ten punkt planu to na razie tylko złudzenie. Nawet mając na uwadze krótki czas istnienia BRICS, oczywistym jest, że w grupie nie ma pośpiechu, żeby rzucić rękawicę Zachodowi i instytucjom, takim jak MFW i Bank Światowy. Idea BRICS, jako alternatywnego porządku świata, jest tak oderwana od rzeczywistości, że żaden z jej członków, poza Rosją, nie pokłada w niej żadnej nadziei. Solidarność wyrażana podczas kolejnych szczytów BRICS nie ukryje braku konkretnych treści w agendzie BRICS³⁷. Można odnieść wrażenie, że brak politycznego przełomu sprawia wrażenie rutynowej choreografii niezbyt twórczych tancerzy. Nawet rosyjscy komentatorzy podkreślają, że BRICS jest bardziej procesem niż organizacją, i że jest to „bardzo stopniowy proces”³⁸.

Pekin stoi na stanowisku, że BRICS i jego odgałęzienia mogą uzupełniać, ale nie zastępować istniejących struktur międzynarodowych³⁹. Co ważniejsze, chińskie zabiegi gospodarcze i dyplomatyczne wskazują, że jego zainteresowanie BRICS jest ograniczone i instrumentalne. Dla Pekinu ważniejsze jest zwiększenie jego wpływów w organizacjach zdominowanych przez Zachód oraz stworzenie własnych mechanizmów. Widać to w o wiele większych nakładach na AIIB i OBOR niż na Nowy Banku Rozwoju⁴⁰. Prognozowany wkład Chin do NBR w wysokości 10 miliardów USD jest mniejszy niż spłacane dwustronne pożyczki i inwestycje w niektórych krajach, na przykład w Kazachstanie⁴¹. Nic nie wskazuje na to, że

³⁶ „Kraje BRICS [...] są potężnymi państwami o strategicznej perspektywie rozwoju. Są liderami – przyszłymi liderami świata i globalnej gospodarki”. Zob. „Konferencja prasowa Wł. Putina”, 10.07.2015, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/49909> [dostęp: 2.04.2018].

³⁷ A. Borik, *What the Russian media thinks about the BRICS and SCO summits*, „Russia Direct”, 13.07.2015, <http://www.russia-direct.org/russian-media/what-russian-media-thinks-about-brics-and-sco-summits-and-patriotic-stop-list> [dostęp: 2.04.2018].

³⁸ F. Lukyanov, P. Koshkin, *The BRICS may be non-Western but they are not anti-Western*, „Russia in Global Affairs”, 11.07.2015, <http://eng.globalaffairs.ru/redcol/The-BRICS-may-be-non-Western-but-they-are-not-anti-Western-17578> [dostęp: 2.04.2018].

³⁹ To stanowisko znajduje odzwierciedlenie w deklaracji Ufa z VII Szczytu BRICS, s. 40: „Współpraca Południe-Południe nie jest substytutem, ale raczej uzupełnieniem współpracy Północ-Południe, która pozostaje głównym kanałem międzynarodowej współpracy rozwojowej”, <http://en.brics2015.ru/load/381158> [dostęp: 2.04.2018].

⁴⁰ Według szacunków, Chińczycy zainwestują do 300 miliardów dolarów w różne projekty infrastrukturalne w ramach OBOR. Zob. *Godement and others*, „One Belt, One Road”, s. 1–3, www.ecfr.eu/page/-/China_analysis_belt_road.pdf [dostęp: 2.04.2018].

⁴¹ Od 2015 r. poziom chińskich inwestycji w Kazachstanie wyniósł 17 mld USD. Zob. Sh. Tiezzi, *China, Kazakhstan sign USD 23 billion in Deals*, „The Diplomat”, 28.03.2015, <http://thediplomat.com/2015/03/china-kazakhstan-sign-23-billion-in-deals> [dostęp: 2.04.2018].

Pekin przesunie główny nacisk swojej wielostronnej działalności na BRICS, a tym bardziej na postrzeganie go jako modelu globalnego zarządzania. Niezadowolenie z funkcjonowania systemu Bretton Woods to za mało, żeby zainwestować więcej uwagi i środków w BRICS oraz jego podstruktury. Fakt, że Xi wybrał organizację „*made in China*”, takie jak AIIB, sugeruje, że nie wierzy on w skuteczność BRICS.

Chińczycy opierają się również staraniom Moskwy o kierowanie grupą w kierunku świadomie antyamerykańskim. Nie tylko chcą uniknąć strategicznej konfrontacji z Waszyngtonem, ale także pragną zachować kontrolę nad własnym programem polityki zagranicznej. Oznacza to, że BRICS nie przyjmuje tożsamości geopolitycznej, a zamiast tego ukierunkowuje swoje działania na nieco mniej kontrowersyjną i bardziej użyteczną dziedzinę rozwoju międzynarodowego. Stanowisko innych państw BRICS, choćby Indii, jest jeszcze bardziej jednoznaczne⁴². Podczas gdy Pekin ceni funkcjonalną rzeczywistość ze Stanami Zjednoczonymi, Hindusi postrzegają Amerykanów jako swoich głównych strategicznych partnerów, którzy mają zasadnicze znaczenie w rozwiązywaniu indyjskich problemów bezpieczeństwa z Chinami⁴³. Pomysł skierowania wizji BRICS przeciwko Zachodowi, jest dla Hindusów niedopuszczalny.

Drugim ważnym założeniem dotyczącym ram BRICS jest zapewnienie nowego rodzaju pomocy rozwojowej, wolnej od uciążliwych politycznych warunkowań, które charakteryzują programy MFW i Banku Światowego. Część z obserwatorów dostrzega w stworzeniu NBR i CRA przekonujących dowodów na realizację wstępnych planów BRICS⁴⁴. Trzeba jednak zauważyć, że NBR i CRA dopiero się rozpędzają, i to bardziej na paliwie obietnic niż wyników. Całkowite fundusze – odpowiednio 50 miliardów dolarów i 100 miliardów dolarów – są niewielkie w porównaniu z sumami, które same Chiny, choćby poprzez OBOR, chcą zainwestować w różne projekty Jedwabnego Szlaku. A to rodzi pytania o przyszłość NBR. Dokąd trafią pieniądze? W jaki sposób zostaną wypłacone i na jakich warunkach? Pytania trafiają w sedno, czy BRICS będzie w stanie funkcjonować jako agencja rozwoju „nowego rodzaju”? Niebezpieczeństwo polega na tym, że może stać się tokenizmem – symboliczną alokacją niewielkich sum pieniędzy na kilka mniejszych projektów – podczas gdy na całym świecie wielkoskalowe programy infrastrukturalne są finansowane przez inne instytucje,

⁴² S. Tharoor, *Taking the BRICS Seriously*, „Project Syndicate”, 19.06.2015, www.project-syndicate.org/commentary/cooperation-major-emerging-economies-by-shashi-tharoor-2015-06 [dostęp: 2.04.2018].

⁴³ V. Sakhuja, *Ufa Summits. Understanding the Strategic Footprint*, „Valdai website”, 17.07.2015, http://valdaiclub.com/opinion/highlights/ufa_summits_understanding_the_strategic_footprint/ [dostęp: 2.04.2018].

⁴⁴ F. Mielniczuk, *The BRICS Economic Institutions and International Politics*, „E-International Relations”, 18.09.2014, www.e-ir.info/2014/08/18/the-brics-economic-institutions-and-international-politics/ [dostęp: 2.04.2018].

od Banku Światowego po Azjatycki Bank Rozwoju (ang. *Asian Development Bank*; ADB) do AIIB⁴⁵.

Żeby NBR i CRA działały prawidłowo, konieczne jest znaczne zwiększenie poziomu finansowania. Członkowie BRICS będą musieli również zdecydować, gdzie znajdują się ich priorytety rozwojowe. Koncentrują się na programach, które przynoszą im bezpośrednie korzyści, albo działają bardziej ogólnie i altruistycznie, jako facylitator z wizją BRICS – alternatywy dla systemu Bretton Woods. Ten drugi kurs jest praktycznie niewykonalny bez funduszy na jego wsparcie. Potencjalni wnioskodawcy i tak będą zmuszeni zwrócić się do MFW i Banku Światowego lub poradzić sobie z indywidualnymi darczyńcami, takimi jak Chiny.

To rodzi kolejny problem. Od czasu światowego kryzysu finansowego Chiny potwierdziły skuteczność w udzielaniu międzynarodowej pomocy dla wielu części świata, w tym dla Eurazji. Biorąc pod uwagę ogromne rezerwy walutowe⁴⁶ oraz siłę chińskiego *soft power*, wydaje się, że Pekin nie zaakceptuje ograniczeń BRICS, dotyczących międzynarodowych przedsięwzięć. Owszem, Chiny mogłyby zadeklarować zmianę frontu, ale musiałyby mieć bardziej przekonujące powody, by zrezygnować ze stanowiska, które do tej pory funkcjonowało bez większych zastrzeżeń. Niestety wartość BRICS dla Chin ciągle budzi poważne zastrzeżenia.

Paradoksalnie, głównym osiągnięciem BRICS jest wzmocnienie chińsko-rosyjskiej konwergencji, jako element szerszej narracji o powstaniu „nie-Zachodu”. Mimo że obie strony różnią priorytety i możliwości w kontekście BRICS, tuszują te różnice, pozornie zgadzając się w większości kwestii. Moskwa jest rozczarowana miernym poziomem chińskich inwestycji w rosyjską gospodarkę⁴⁷, jednak nie przeszkadza jej to w budowaniu wizji fasady strategicznej jedności.

Moskwa wydaje się nie przejmować iluzorycznością takiej koherencji. Co ciekawe, rosyjska strategia okazuje się zaskakująco skuteczna. Wizja chińsko-rosyjskiej osi ułatwia Putinowi odwrócenie uwagi od Rosji i przekierowanie jej na prawdziwe „zagrożenie” dla Ameryki – Chiny⁴⁸. Kreml, przekonując Waszyngton do wiary w zacieśnione więzi chińsko-rosyjskie, zmierza do zmniejszenia i w dalszej kolejności całkowitego zniesienia zachodnich sankcji wobec Rosji.

⁴⁵ Zob. komentarze indyjskiego ekonomisty Rajrishi Singhala w: A. Katz, *BRICS Prospects Brighten, NDB Takes Shape*, „Russia & India Report”, 19.10.2015, http://in.rbth.com/economics/finance/2015/10/19/brics-prospects-brighten-ndb-takes-shape_484059 [dostęp: 2.04.2018].

⁴⁶ W listopadzie 2015 r. wyniosły one 3,43 bln USD; zob.: www.tradingeconomics.com/china/foreign-exchange-reserves [dostęp: 2.04.2018].

⁴⁷ W pierwszych siedmiu miesiącach 2015 r. chińskie inwestycje bezpośrednio zmniejszyły się o 20%. Zob. A. Gabuev, *Sino-Russian Trade After a Year of Sanctions*, „Carnegie Moscow Center”, 11.09.2015, <http://carnegieendowment.org/2015/09/11/sino-russian-trade-after-year-of-sanctions/ihte> [dostęp: 2.04.2018].

⁴⁸ D. Simes, *How Obama is Driving Russia and China Together*, „The National Interest”, 24.06.2014, <http://nationalinterest.org/feature/how-obama-driving-russia-china-together-10735> [dostęp: 2.04.2018].

Co dalej z BRICS?

Odpowiedź na pytanie, „Czy BRICS będzie rządził światem i jakie będą jego dalsze losy?“, daleka jest od jednoznaczności. Podobnie jak zwolennicy BRICS przeceniają osiągnięcia grupy, tak krytycy zbyt życzeniowo przewidują przedwczesny zgon arbitralnie dobranego zestawu państw. Luźna, niewiążąca struktura BRICS może nie wystarczyć, ale paradoksalnie zwiększa szanse na przetrwanie – poszczególni członkowie mogą robić to, co aktualnie jest dla nich najistotniejsze. Moskwa może więc promować ideę BRICS jako motora nowego ładu światowego, podczas gdy Pekin może ją wykorzystać do rozładowania rosyjskich niepokojów związanych z chińską potęgą, a także do zasilania swoich planów rozwoju regionalnego. BRICS nie narzuca sobie presji szybkiego rozwoju. Może rosnąć stopniowo i spójnie.

BRICS może ewoluować podobnie do ASEAN w latach 90., kiedy organizacja polityczno-gospodarcza, powstała na gruzach *Association of South-East Asia*, utworzonego przez Malezję, Filipiny i Tajlandię w 1961 roku, zbudowała różne podstruktury i rozszerzyła swoje członkostwo. W przypadku BRICS mamy już nowy sekretariat BRICS, parlament BRICS, uniwersytety BRICS i tak dalej⁴⁹. Wiele z tych struktur może okazać się symbolicznymi, nie zmienia to faktu, że pomagają utrzymać pewien instytucjonalny rozmach. Na poziomie bardziej merytorycznym NBR i CRA mogłyby otrzymać zwiększone finansowanie – nie na tyle, żeby podnieść te organy do poziomu AIIB lub ADB, ale być może wystarczające, żeby umożliwić oferowanie użytecznego, choć skromnego, wsparcia dla wybranych projektów.

Pomimo wyraźnych wątpliwości⁵⁰, nie jest wykluczone rozszerzenie BRICS o kolejne państwa. Niektórzy sądzą, że BRICS utracił swoją atrakcyjność – wahał się Xi Jinping w czasie 9. Szczytu BRICS w chińskim Xiamen. Ale wcześniej zaprosił na spotkanie przywódców kolejnych pięciu państw, sugerując, że mogłyby one zostać zaproszone do organizacji: Egiptu, Gwinei, Meksyku, Tadżykistanu i Tajlandii. Tak przynajmniej twierdzi Moskwa, która przyznaje, że z ramienia BRICS opiekuje się Tadżykistanem⁵¹. W kolejce chętnych oczekują również przedstawiciele innych stron świata: hiszpańskojęzycznej Ameryki Łacińskiej (Argentyna), Afryki Zachodniej (Nigeria), Bliskiego Wschodu (Turcja, Iran) i Azji Południowo-Wschodniej (Indonezja, Wietnam). Moskwę może niepokoić taka ekspansja, która osłabiłaby ekskluzywność BRICS i sprawiłaby, że podejmowanie decyzji było jeszcze trudniejsze niż jest już obecnie. Jednak poszerzone członko-

⁴⁹ Niektóre z tych pomysłów zostały zapowiedziane w deklaracji szczytu UFA; zob. http://mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/25448_Declaration_eng.pdf [dostęp: 2.04.2018].

⁵⁰ *BRICS Has No Plans to Add New Members at Present*, „Sputnik”, 9.07.2015, <http://sputniknews.com/politics/20150709/1024402584.html> [dostęp: 2.04.2018].

⁵¹ A. Łomanowski, *BRICS znów chce zmieniać porządek świata*, „Rzeczpospolita”, 4.09.2017, <http://www.rp.pl/Dyplomacja/309049893-BRICS-znow-chce-zmieniac-porzadek-swiata.html> [dostęp: 2.04.2018].

stwo miałyby też dwie ważne korzyści dla Kremla: promowałyby ideę szerszego konsensusu przeciw Zachodowi i osłabiłyby dominację Chin w BRICS. Jeśli chodzi o Pekin, biorąc pod uwagę drugorzędne znaczenie BRICS w chińskiej polityce zagranicznej, raczej nie będzie sprzeciwiał się on rozszerzeniu członkostwa. Priorytetem pozostałyby najważniejsze relacje dwustronne, promowanie „własnych” organizacji wielostronnych (takich jak AIIB) oraz idea wielobiegunowości.

Przyszłość BRICS jest zatem bardzo trudna do przewidzenia, literatura w tej kwestii jest pełna nietrafionych prognoz. Struktura sojuszu nigdy nie była, nie jest i w dającej się przewidzieć perspektywie nie będzie grupą integracyjną, blokiem sił, ośrodkiem kierowania procesami globalnymi w sprawach światowych. Państwa tworzące związek BRICS zbytnio różnią się między sobą, zbyt wiele sprzeczności jest między nimi. Co więcej, toczą poważne, często zadawnione konflikty dwustronne – np. Indie i Chiny balansują na krawędzi wojny. Cały czas aktualne są również spory terytorialne oraz ostra rywalizacja o wpływy w Azji Południowo-Wschodniej.

I odwrotnie, konstrukt BRICS prawdopodobnie przez następne 15–20 lat będzie rozwijany zarówno instytucjonalnie, jak i politycznie. W zacieśnianiu więzi przestanie przeszkadzać geopolityka. Ukrócenie hegemonii USA stanie się dla wszystkich członków BRICS ważniejsze niż dzielące je spory⁵².

Podsumowanie

Faktem jest, że sojusz państw działający jako BRICS starannie realizuje scenariusz nowej roli na scenie międzynarodowych stosunków politycznych. Pytanie, jak pozostali gracze zaakceptują te zmiany. Czy będą umieli przyjąć i współdziałać z nową strukturą?

- Wydaje się, że najważniejszym zadaniem dla zachodnich polityków analizujących BRICS jest zachowanie proporcji. Poszczególne państwa BRICS mogą stanowić zagrożenie dla zachodnich interesów, ale BRICS jako kolektyw – nie. „Piątka” z BRICS stara się funkcjonować w oparciu o konsensus, a różnice między członkami sojuszu zapewniają, że ich zdolność do skoordynowanego działania jest bardzo ograniczona. Dlatego ważne jest, żeby z dystansem i wycuciem przyjmować oświadczenia BRICS krytykujące politykę zachodnią czy niesprawiedliwości systemu międzynarodowego. Ze spokojem odnosić się do górnolotnego języka *spin doctorów* o powstającym wielobiegunowym porządku.
- Zachodnie rządy powinny z uwagą i zainteresowaniem przyglądać się procesowi przebudowy ładu światowego w wydaniu BRICS, niezależnie od tego, czy zakończy się on sukcesem czy też nie. Rozsądnie byłoby rozwi-

⁵² B. Jeznach, *O przyszłości BRICS*, „Neon24.pl”, 4.09.2017, <http://www.jeznach.neon24.pl/post/140016,o-przyszlosci-brics> [dostęp: 2.04.2018].

nać kanały komunikacji, a nawet aranżować dialog między BRICS a „resztą świata”. I chociaż takie zaangażowanie prawdopodobnie nie przyniosłoby imponujących rezultatów, to i tak umożliwiłoby Zachodowi skrócenie perspektywy z jakiej mógłby przyglądać się ewolucji funkcjonowania BRICS.

- Równie ważne dla zachodnich decydentów powinno być dostrzeżenie dwustronności, a nie jak do tej pory wielostronności, w kontekście BRICS. W ramach osi Rosja–Chiny należy rozróżnić chińsko-rosyjską kooperację od chińsko-rosyjskiej konwergencji w aspekcie sojuszu i poza nim. Jednym z największych osiągnięć polityki zagranicznej Pekinu jest rozwijanie chińskich interesów w Eurazji, często na terytorium Rosji, według zasady „win-win” („wygrany–wygrany”), a zatem w taki sposób, żeby wszyscy uczestnicy poczuli się zwycięzcami. Chiny głoszą hasła o „prawie identycznych” stanowiskach w sprawach międzynarodowych i wspólnych aspiracjach do budowy bardziej sprawiedliwego świata. Jednak cały czas realizują swoją indywidualną politykę z wyraźnie określonym celem. Jak zauważono wcześniej, zarówno Rosja, jak i Chiny postrzegają świat oraz swoje w nim pozycje zupełnie inaczej. Współpracują ze sobą dla konkretnych celów, a nie dzięki ich podobieństwu. Im szybciej Zachód zrozumie prawdziwą naturę chińsko-rosyjskich interakcji w ramach BRICS, tym lepiej będzie mógł układać współpracę i wykorzystać potencjał nieformalnego bloku pięciu państw.

BRICS as a forum of cooperation and rivalry between China and Russia

The discussion of political commentators on BRICS (Brazil, Russia, India, China and South Africa) was dominated by two narratives. The first one claims that tightening BRICS group cooperation for several years has resulted in establishing alternative economic bloc against the Western world that is losing global power. According to the second one, there are too many differences between China, Russia, India, Brazil and South Africa, so that the efforts to dominate international 21st century politics can become reality. Skeptics perceive BRICS as a campaign of extravagant rhetoric with no visible achievements. However, supporters of both theories agree that the key to the survival of the BRICS structure is the effective interaction between the two main players, namely Russia and China. Moscow and Beijing consistently promote BRICS as an economic project in which both countries set a new geopolitical paradigm. They present BRICS as an open field of strategic development that gives great opportunities to develop the potential of a new matrix of international relations developed by Russia and China. However, image-building efforts cannot hide significant differences in the real attitudes of both countries. Despite many contentious issues, military, trade and diplomatic cooperation between Russia and China is getting closer. Experts warn that Beijing is too powerful ally for Moscow, which is why will pursue its own interests at the expense of Russia. What is the chance of the creation of Russian-Chinese entents? Is BRICS a cooperation forum for both players or rather rivalry?

Key words: BRICS, China, Russia, rivalry, cooperation

BRICS jako forum współpracy i rywalizacji Chin oraz Rosji

Dyskusję komentatorów politycznych na temat BRICS (Brazylia, Rosja, Indie, Chiny i RPA) zdominowały dwie narracje. Pierwsza twierdzi, że trwające od kilku lat zacieśnianie współpracy krajów grupy BRICS jest budowaniem alternatywnego bloku gospodarczego wobec tracącego globalną władzę świata Zachodu. Według drugiej, istnieje zbyt dużo różnic między Chinami, Rosją, Indiami, Brazylią i RPA, by starania zdominowania międzynarodowej polityki XXI wieku mogły się urzeczywistnić; postrzega BRICS jako kampanię ekstrawaganckiej retoryki bez widocznych osiągnięć. Jednak w jednej kwestii zwolennicy obu teorii się zgadzają: kluczem do przetrwania struktury BRICS jest efektywna interakcja między dwoma głównymi graczami – Rosją i Chinami. Moskwa i Pekin konsekwentnie promują BRICS, jako projekt gospodarczy, w którym oba państwa wyznaczają nowy paradygmat geopolityki. Przedstawiają BRICS jako otwarte pole rozwoju strategicznego, które daje wielkie możliwości do rozwoju potencjału nowej matrycy stosunków międzynarodowych rozwijanych przez Rosję i Chiny. Jednak wysiłki wizerunkowe nie są w stanie ukryć istotnych różnic w rzeczywistych postawach obu państw. Mimo wielu spornych kwestii, współpraca militarna, handlowa i dyplomatyczna Rosji oraz Chin zacieśnia się. Eksperci ostrzegają jednak, że Pekin jest dla Moskwy zbyt potężnym sojusznikiem, dlatego też kosztem Rosji będzie realizował własne interesy. Jaka jest szansa powstania rosyjsko-chińskiej ententy? Czy BRICS jest dla obu graczy forum współpracy czy raczej rywalizacji?

Słowa kluczowe: BRICS, Chiny, Rosja, rywalizacja, współpraca